

Det stockholmske Blodbad.

AF

KR. ERSLEV

SIDEN jeg i 1891 her i Tidsskriftet (6. R. III 127) behandlede Blodbadets Forhistorie, er der fremdraget enkelte mindre Oplysninger derom, og Emil Hildebrand har givet nøjagtige Aftryk af de to Hovedkilder, Dommen af 8. Novbr. og Domkannikernes Beretning (Svensk Hist. Tidskr. 1918: 116). Kort efter blev hele Blodbadets Historie behandlet af Gottfrid Carlsson (sstds. 1920: 123); hans Undersøgelse giver gode Enkeltheder, men tager noget løst paa Problemerne. Helt anderledes skarpt er Blodbadet taget op af LAURITZ WEIBULL i en stor Afhandling (Scandia I, 1). Han aftrykker alle de vigtigere Kilder og underkaster dem en nøje Prøvelse; han gennemgaar Sagens hele Gang paa Baggrund af en for- tjenstfuld Udredning af, hvorledes den kanoniske Ret netop i Datiden stillede sig til Kættere, og hans Resultat er, at »Novemberdramat i Stockholm 1520 har en i meget olikartad förhistoria mot den historieforskningen tidigare tecknat« (63).

Weibulls Afhandling har ret naturligt ført mig til at tage Spørgsmaalet op til ny Prøvelse.

1. Kilderne.

Min gamle Undersøgelse havde især det Maal at kritisere Paludan-Müllers Værdsættelse af de to Kilder, hvorefter man ene skulde holde sig til Kannikernes Beretning og slet ikke

maatte tage Hensyn til Dommen. Jeg paaviste, at Beretningens tendensiøse Karakter klart godtgjordes ved, at Kannikerne ligefrem benægtede, at der var afgivet en saadan¹, skønt de selv havde været med til at udstede den endnu bevarede Dom, der er et Led i selve Blodbadets Forhistorie. Efter min Opfattelse maatte man da i første Linie bygge paa Dommen, men dog jævnsides tage Hensyn til hvad Kannikerne berettede.

Den af mig forfægtede Vurdering af Kilderne har siden vundet almindelig Tilslutning, og Weibull anfører min Afhandling sammen med et Par svenske som dem, der betegner det kritiske Gennembrud i nordisk Historieforskning (23)². Imidlertid mener han dog, at man maa gaa et Skridt videre og helt se bort fra Kannikernes Relation (hvorved vi da er naaet til et Paludan-Müllers diametralt modsat Standpunkt). Han betragter denne ikke som en Beretning, men som et Forsvarsskrift, helt behersket af en Stræben efter at fri Kannikerne for enhver Klage.

Naar Weibull bedømmer Kannikeberetningen saa strengt, ligger det allerede i, at efter hans Mening har de, da de affattede deres Beretning, haft liggende for sig en Afskrift af Dommen af 8. Novbr. Det mener han at kunne bevise ved Ordoverensstemmelser mellem denne og Beretningen, som

¹ Emil Hildebrand har fremdraget et Udkast til Kannikeberetningen, hvori de derom udtaler sig lidt forsigtigere, idet de siger: »ikke heller efter saadanne Spørgsmaal eller Svar, det vi kunde forstaa, efterfulgte nogen Dom eller Sententia« (anf. St. 120; Weibull 24).

² Det forekommer mig ikke, at det er ret træffende. Som det første Forsøg paa at anvende methodisk Kildekritik i Danmark maa dog vist nævnes min Oversigt over Kilderne til Dronning Margretes Historie, som fremkom her i Tidsskriftet i 1882 (5. R. III 333), ledsaget af en herpaa byggende kritisk Fremstilling af Slaget paa Falen (det fortaltes mig den Gang, at man i Historisk Forenings Bestyrelse havde været noget betænkelig ved at optage Kildeoversigten, et ganske karakteristisk Træk). Allerede forud var dog den ny Kildekritik punktvis blevet anvendt af Reinhardt i hans Afhandlinger, især den om Slaget ved Gamborg (Hist. Tidsskr. 4. R. III 205), og af A. D. Jørgensen, især i »Den nordiske Kirkes Grundlæggelse«.

han S. 27 f. aftrykker Side om Side. Jeg maa tilstaa, at denne Ordlighed ikke synes mig overbevisende, og jeg har svært ved at tro, at Kannikerne har haft Lejlighed til at skaffe sig en Afskrift af Dommen, og især, at de lige til Forsommeren 1523 — at Beretningen er afgivet ved denne Tid er paavist af Carlsson (anf. St. 133) — skulde have vovet at opbevare et for dem saa farligt Aktstykke.

Imidlertid har Weibull sikkert Ret i at finde Kannikernes Beretning mærket af Tendens paa adskilligt flere Punkter end det ene afgørende, som jeg havde nævnt; det var jo ret naturligt, at jeg overfor Paludan-Müller nøjedes med at anføre noget aldeles ubestrideligt. Men fordi en Beretning, som stammer fra Øjevidner, er tendensiøs, har man ikke Ret til at afvise alt, hvad den siger; tværtimod er der paa Forhaand en vis Sandsynlighed for, at Vidnerne har holdt sig til Sandheden, hvor denne ikke kunde være dem til Skade personlig. Weibull har da heller ikke gennemført sin totale Afvisning af Kannikeberetningen. Han anser det for troligt, at dens Skildring af, hvorledes Kannikerne modtog Beretningen om det begyndende Blodbad, er nogenlunde rigtig, omend farvet. Men saa maa vi andre have Lov til at godkende ogsaa andre Træk som f. Ex. det, at om Onsdagen blev efter Forhandlingerne de tilstedeværende holdt tilbage paa Slottet og Bisperne Mads og Vincens endda i et særligt Værelse¹.

De andre Kilder er der ikke Grund til at komme ind paa². Kun skal jeg bemærke, at det er en underlig Miskendelse af Kildernes Slægtskab, naar Weibull 49 f. forud

¹ Saaledes ogsaa Verner Söderberg i Stockh. Tidn. $\frac{2}{3}$ 28. — Jeg kan ikke finde noget graverende i, at man i Relationen et Par Steder finder en Efterklang af Bibelsteder (Weibull 37 Anm.); det maatte fremkomme ganske naturligt hos gejstlige, der kunde deres Bibel nogenlunde udenad.

² G. Carlsson (anf. St. 130) bygger ligesom forøvrigt allerede Paludan-Müller tillidsfuldt paa, hvad Olaus Petri beretter om Onsdagens Forhandlinger. Desangaaende skal jeg nøjes med at henvise til, hvad jeg i 1891 udtalte 153 f.; bl. a. fremhævede jeg, at O. P. slet ikke vidste, at der Dagen efter blev afsagt en Kætterdom.

for Olaus Petri citerer den noget bredere Beretning hos Svaning; denne skrev jo senere end Olaus, og hvad han giver, er kun en Udpyntning af hans svenske Forgængers Skildring. Forholdet mellem de to ses nu for en ældre Tid klart i min Udgave af »Svaning-Hvitfeld 1241—1282« (udsendt i Septbr. 1928), men kan roligt overføres til Kristjern II.s Tid¹.

2. Onsdagens Forhandlinger: Gustav Trolles Anklage.

Kannikerne lader i deres Relation Forhandlingerne begynde med, at Ærkebispens mundtlig fremførte sin Anklage; dette mente jeg i 1891 maatte anses for rigtigt. I sig selv naturligt støttedes det af, at saavel Kongen i sin Proklamation af 9. Novbr. taler om mundtlig fremførte Klager, som at Olaus Petri gør det samme. En yderligere Støtte fandt jeg i, at Kannikerne derefter lader det komme til et Ordskifte mellem Kongen og Gustav Trolle. Kongen spurgte, om han ikke vilde gaa paa Forlig i Sagen, hvad Ærkebispens afviste; Kongen lovede da, at ham skulde ske Fyldest efter en Ransagning her i Riget, mens han ikke vilde, at Sagen skulde endes i Rom². Nu findes der i den nedskrevne

¹ Jeg har nærmere prøvet Svanings Fremstilling af Aaret 1520; det er alt efter Olaus Petri med talrige Misforstaaelser og Udpyntninger. Et Sted citerer han dog »vore Annaler«, hvorefter der falder 20.000 i Kampen ved Upsala; hans Kilde er den saakaldte Roskildeaarbog (Rørdam: Monum. I 345). — Dog skal gøres opmærksom paa, at Svaning blandt de henrettede nævner nogle flere end Olaus Petri, og ligeledes Hvitfeld, dog andre. Jeg havde tænkt mig, at det kunde forklares ved, at der var Tilføjelser i de af de to Forfattere benyttede Haandskrifter af O. P., men jeg maa indrømme, at jeg ikke har fundet nogen Støtte herfor ved at gennemgaa de ikke faa Haandskrifter paa vort Kgl. Bibliotek, og den ene Oversættelse, der findes paa vort Universitetsbibliotek, slutter med 1510. Men vi har sikkert ikke de Haandskrifter, som Svaning og Hvitfeld har benyttet (de er nok brændt i 1728), og fra disse Tilføjelser kan i hvert Fald ikke sluttes til, at Svaning (eller Hvitfeld) skulde have en særlig Kundskab til de hemmelige Forhandlinger paa Slottet.

² Jeg bemærker, at mit Referat om, at Sagen tilforn, uden at Kongen havde modsat sig, paa Ærkebispens Vegne var fremmet i Rom, sikkert beror paa en Misforstaaelse af et »non obstante«. Carlsson 132 Noten, jfr. Weibull 34 Note.

Klage den Bemærkning: »Og staar det mig ingenlunde til at annamme nogen venlig Forligelse af saadanne aabenbare Kættere«, og siden: »Og begærer jeg Behindring over alle deres Personer, indtil Eders Naade faar beraadet sig, hvad Ret Eders Naade er os pligtig over dem« osv.; disse Sætninger kan dog fjærnes uden noget Brud paa Sammenhængen og tør da formodes at være senere indskudt netop paa Grund af Ordsiftet (145 f.).

Denne Opfattelse af Sagens Gang har vistnok vundet alles Tilslutning. Weibull 31 vender sig derimod skarpt imod den: »All harmonisering är i historisk vetenskap vanskelig. Den för i regel till reallt ohållbare slutsatser. Här är den utsluten«. Bevisførelsen svarer nu ikke til denne Imperator-tone. Det er, efter hvad der siges i Dommen, rigtigt, at et skriftligt Klagemaal fremkom om Onsdagen (jfr. herom § 3), men kan det deraf med Sikkerhed sluttes, at der ikke forud gik en mundtlig Udtalelse? Det er dog en dristig Tanke¹, og jeg fastholder min Opfattelse (143) som den sandsynligste, selv om man ikke kan naa til Sikkerhed.

Vigtigere end dette Spørgsmaal er det dog at lægge Mærke til, at Gustav Trolle beskyldte den afdøde Sten Sture og andre navngivne Mænd for at være Kættere, men hvad han fremfører af Kendsgerninger motiverer slet ikke denne Betegnelse. Herom er der Enighed mellem Weibull og mig². Jeg havde sagt (156): Gustav Trolle kalder dem »Kættere eller aabenbare Kættere, men hverken motiverer han, at de er dette . . .«. Weibull 45 siger, at de af Ærkebispens nævnte Forbrydelser nok kan være Udslag af Kætteri, »men de konstituera inte något sådant«; »Klagoskriften brast i motivering for kætteri. Den är ställd på skruvar«. Det turde

¹ Weibull 25 siger: »(Gustaf Trolles) klagoskrift förelåg redan vid förhandlingarnas början«. Men hvor er Beviset for det af mig udhævede Ord?

² Ganske vist, naar man læser Weibulls Fremstilling, faar man ikke Indtryk af Enighed; tværtimod betoner han 43: »Paludan-Müller, inte Erslev, har här sett rätt«. Hvad jeg anfører ovenfor, synes dog at berettige til at tale om Enighed.

være ganske betydningsfuldt, at det saaledes maa staa fast, at da Gustav Trolle rejste Klage for Kætteri, saa svigtede hans Bevisførelse ganske¹; det var dog denne Klage, der fik Stenen til at rulle. At han tillige sagde aabenbare Kættere, betyder kun, at Gerningerne var almenkendte, saaledes at en nærmere Bevisførelse var unødvendig.

3. Videre Forhandlinger om Onsdagen.

Efter at Gustav Trolle havde foredraget sin Klage, foregik der adskilligt, hvorom vi veed saare lidt. Det kan dog være oplysende gætningsvis at opstille en Oversigt over Forhandlingernes Gang (jfr. Erslev 162).

Umiddelbart efter Gustav Trolles Optræden kom det til den allerede nævnte Ordveksling mellem Kongen og ham². Derefter har man antagelig drøftet, hvorledes Sagen skulde føres videre, og her kom man til det naturlige Resultat, at en gejstlig Domstol skulde udtale sig om, hvorvidt Gustav Trolle havde Ret i at betegne de af ham anklagede som aabenbare Kættere. Saa har antagelig Kannik Mester Jon trukket sig tilbage for at nedskrive Ærkebispens Klagemaal³.

¹ Weibull mener, at Gustav Trolle selv maa have indset det; »därav utan tvivel hans ansträngningar att med orden övertona vad som brast i det reala«. Det er jeg nu ikke overbevist om.

² Weibull 47 gør opmærksom paa, at jeg har talt om Kongen (og Raadet) som Dommere i Sagen og erklærer: »En mening som denna saknar varje stöd«. Det turde nu være for meget sagt. Ærkebispens Klagemaal er ikke blot stilet til Kongen, men slutter med at begære de anklagede fængslede, »saalænge (indtil) Eders Naade faar beraadet sig, hvad Eders Naade er os pligtig overfor dem«. Paa den anden Side har jeg, hvad Weibull ikke nævner, udtrykkelig sagt, at det selvfølgelig ikke kunde falde Ærkebispens ind at bede Kongen og Raadet afgøre, om de anklagede virkelig var Kættere, et rent kirkeligt Spørgsmaal (156). Da Weibull selv siger, at Sagen ransagedes »inför konungen och riksrådet«, synes Forskellen ikke at blive saa stor. Med Anvendelse af moderne Retsbegreber kunde man vel sige, at de gejstlige som Jury afgjorde Skyldspørgsmaalet, men Kongen som Dommer fastsatte Straffen. Faktisk gik det jo saaledes.

³ Emil Hildebrand 127 har gjort opmærksom paa, at Aktstykket af 8. Novbr. er saa stort, at det vanskeligt alt kan være skrevet samme Dag, og han anser det for tænkeligt, at Indledningen og Gengivelsen af Klage-

Medens man let kunde blive enig om Sagens formelle Behandling, maatte det gaa anderledes, da man kom ind paa Realiteterne. Det kan vel næppe være andet, end at de anklagede har henvist til Kongens Amnestibrev af 7. Septbr., hvori der var lovet Tilgivelse for netop de Ting, Gustav Trolle nu klagede over (jfr. Erslev 162). Weibull 65 f. anser vel dette for udelukket, da Løfter falder bort, naar de er givet Kættare, men man vil finde det forstaaeligt, om de verdslige ikke fandt denne Regel forsvarlig, og desuden var det jo endnu ikke fastslaaet, at de anklagede virkelig var Kættare; det skete først om Torsdagen¹.

Under Drøftelsen maa det have været, at Sammensværgelsesbrevet af 1517 kom frem. Virkningen »måste ha varit enorm. Frågan: kåttare eller inte kåttare . . . var med ens löst« (Weibull 53). Det kan jeg give ham Ret i, men naar han om mig paastaar, at jeg nærmest »bagatelliserar« Brevets Betydning (51), maa det betones, at jeg ene gør det, naar Spørgsmaalet er om, hvad det fik at betyde for Henttelserne (sml. ndfr. § 5), men at jeg om dets retslige Betydning udtalte, at man under Henvisning til de »utvetydige« Ord i Brevet maatte sige, at »her var Tale om en Oprørshandling ikke alene mod Sveriges Prælater og Kleresi, men mod Paven og den hellige almindelige Kirke, som Kongen slet ikke var berettiget til at love Tilgivelse for« (162 f.). Disse Ord har Weibull ikke anført; her som anden-

maalet allerede blev nedskrevet om Onsdagen. Det er i Virkeligheden ganske rimeligt, idet man derved kan forklare, at der ikke i Klagemaalet siges noget om Sammensværgelsesbrevet, som M. Jon dog pegede paa Torsdag Morgen. (I 1891 opstillede jeg en anden Forklaring 148, 151, 155).

¹ Weibull 72 betoner desuden, at den kongelige Amnesti af Rigsraadet kun var forseglet »til Vidnesbyrd« (hvad allerede Heise i Danmarks Riges Historie og Schück i Svenska folkets historia I, 2 S. 303 har gjort opmærksom paa). Jeg tror nu ikke, at Tiden gjorde saa stor Forskel paa, om Rigsraadet talte om Vidnesbyrd eller om Samtykke, og i dette Tilfælde er der Grund til at lægge Mærke til, at »Rigets Klemme« er hængt under, hvad der synes at pege paa en Beslutning af Raadet og hvad Modtagerne havde lagt særlig Vægt paa.

steds skaber han en Modsætning til mig, som slet ikke er til Stede¹.

Drøftelsen varede længe og fortsattes af Raadet, efterat Kongen havde trukket sig tilbage, og under den maa Mester Jon have faaet Lejlighed til at forelægge den nu skriftligt formulerede Klage (foran S. 254). Efter Afslutningen fik de gejstlige ikke Lov til at forlade Slottet, men spærredes inde for Natten, Bisperne Mads og Vincens endda i et særligt Rum (jfr. S. 251); man maa deraf slutte, at der er rejst Klage ogsaa mod dem.

4. Forhandlingerne om Torsdagen: de gejstliges Sentens.

Torsdag Morgen sammentraadte de gejstlige, der skulde prøve Berettigelsen af Gustav Trolles Klage, og for dem forelagde Mester Jon det samme Klagemaal, som han havde fremført Dagen før, idet han dog nu udtalte, at skønt de anklagedes Ugerninger vel i sig selv var aabenbare nok, var de yderligere beviste med deres egen Bekendelse og frembaarne Brev², — altsaa en Henvisning til Sammensværgelsesbrevet.

Derefter drøftedes Sagen; Domkannikerne siger, at Jens Beldenak ledede Forhandlingerne, og det er rimeligt nok, siden Kendelsen vel gav Ærkebispens Ret i hans Klage, men motiverede det paa en helt anden Maade end han (frem-

¹ Brevet af 1517 førtes til Danmark og aftryktes af Hvitfeld, men er siden gaaet tabt; en Afskrift af det haves i Sten Stures Kopibog. Man veed da ikke, om alle de som Udstedere nævnte har forsegleet — bekendt er det, hvorledes Biskop Hans Brask reddede sig ved en indstukket Pergamentsstrimmel. Men efter en af Weibull først fremdraget Slutning i Brevet (53) kan der ogsaa have været flere med; der staar: »de værdige Fædre og Herrer, Biskopper og Prælater, som med os er indtraadte eller herefter ville indtræde«. Dette Brev er da som en Gummibold, der baade lader sig trykke ind og udvide. Det er dog noget farligt at gøre for meget ud af det, men saa vidt ses, har Weibull kun udnyttet det ved en Formodning om, at Vincens af Skara har hørt til dem, der senere er »indtraadt« (62).

² Weibull 55 anfører mindre korrekt disse Ord som hørende til selve Sentensen.

hævet af Weibull 56 f.)¹. Kendelsen gaar ud paa, at siden Hr. Sten »og hans fornævnte Tilhængere« i flere Aar havde været bandlyste og ikke havde villet agte paa nogen Formaning, og de tillige havde sammensvoret sig mod Ærkebispem og endog forpligtet sig til ikke at bøje sig for en pavelig Afgørelse, findes de at være skyldige i aabenbart Kætteri »efter den hellige Kirkes, Kejsers og Sveriges Lov«.

Kendelsen er meget snildt stillet op. At Sammensværgelsesbrevet godtgjorde Kætteriet, havde jo allerede M. Jon peget paa, men at de anklagede var bandlyste og ikke havde villet agte paa Formaninger, var af største Betydning. Den, der anklagedes for Kætteri og straks angrede, kunde søge Absolution (jfr. Weibull 58); denne Mulighed udelukkedes da ved Sentensen.

At Domstolen var kompetent, hævder Weibull med Rette (56, jfr. Erslev 163); men naar han tilsyneladende ogsaa finder Afgørelsen forsvarlig — om end han ikke udtaler det i saa skarpe Ord, som han ellers ynder —, synes han at have overset et væsentligt Punkt og givet en lidet overbevisende Forklaring af et andet.

Sentensen erklærer de af Gustav Trolle anklagede for Kættere paa Grund af Bandlysningen og Sammensværgelsesbrevet, men nu er det saa ejendommeligt, at kun ganske faa af de anklagede nævnes det ene eller det andet Sted. I Listen over de for Paven anklagede (Acta pontif. Dan. VI 261) nævnes først 7 gejstlige med Hemming Gad i Spidsen; 1520 nævnte Gustav Trolle ingen gejstlige. Derefter nævnes overfor Paven 7 Adelsmænd; af dem er kun to, Mogens Gren og Olaf Valravn, med 1520. Sluttelig kommer en Del borgerlige især fra Upsala; 1520 klagedes over Stockholms Magistrat som Helhed. Det er da fuldkommen uforsvarligt at sige, at de af Gustav Trolle anklagede var ramte af Pavens Bandlysning. Ikke mindre urimeligt er det dog at henvise til Sammensværgelsesbrevet; faktisk finder man jo

¹ I en vis Modsætning hertil staar, at Weibull 75 siger: Ærkebispem lod (i Dommen) kun anføre de mest graverende Omstændigheder.

i dette kun to af de Mænd, som Gustav Trolle anklagede, deriblandt atter Mogens Gren (se Tabellen hos mig 149).

Hvis dette er rigtigt, synes Kendelsen at være himmelraabende uretfærdig. Hvad har Weibull da at sige derom? Ja, Sammenstillingen med Bandlysningsbrevet er han slet ikke kommet ind paa; han nævner kun, at blandt de bandlyste er Gunder Galle virkelig blevet henrettet (62). Derimod giver han, endda i anden Sammenhæng, en Forklaring paa, at saa mange erklæredes for Kættere, som ikke var nævnt i Sammensværgelsesbrevet (62): De gejstlige havde »uden Betænkning« ført ogsaa de af Gustav Trolle anklagede, der kun var »credentes«, Tilhængere, nemlig af Kætterne fra Brevet 1517, ind under den Dom, de fældede (sml. S. 54 f.). Denne Fortolkning fremtræder hos Weibull som en ganske afgjort Sag, skønt den ikke har det mindste Holdepunkt i Sentensen, og skønt allerede Talforholdet mellem dem, der skal være Hovedmænd, og dem, der kun skal være »Tilhængere«, gør den saare usandsynlig. I hvert Tilfælde lader den sig ikke anvende paa Sentensens Henvisning til, hvem der var bandlyste, og naar det er givet, at Dommerne her har tilladt sig at lade det, der gælder for et Par, omfatte alle de af Ærkebispens anklagede, er det det eneste naturlige at anvende samme Forklaring paa Henvisningen til Sammensværgelsesbrevet¹.

5. Henrettelserne; Ansvar for Blodbadet.

Henrettelserne begyndte om Torsdagen lige efter Middag med, at de to Bisper blev henrettede²; siden fulgte Adelsmændene, sidst kom de borgerlige. Enhver veed, med hvilken frastødende Ilfærdighed man gik frem, saaledes at

¹ Paa et senere Sted (76) gør Weibull opmærksom paa, at Sentensen ikke direkte udtaler, at de dømte skulde overleveres den verdslige Magt til Afstraffelse. Er der mon ikke en Sammenhæng mellem dette og saa det, at Kongen udtrykkelig havde erklæret, at Sagen skulde endes i Riget, ikke i Rom (foran S. 252).

² At man i Strid med den kanoniske Ret ikke forud havde degraderet dem, har Paludan-Müller fremhævet, jfr. Weibull 61.

man endog nægtede Slagtofrene Skriftemaal, og hvorledes de henrettedes Lig et Par Dage efter blev brændte. Her skal kun undersøges, hvem der blev rettet og hvorfor.

Jeg havde gjort opmærksom paa, at Henrettelserne overvejende var bestemt af Gustav Trolles Klageskrift, kun i ringe Grad af Sammensværgelsesbrevet af 1517, og oplyst det ved en tabellarisk Opstilling (149). Denne kritiserer Weibull skarpt (52), men da det, der kommer ud deraf, som har Betydning, egentlig kun er, at to Mænd, ved hvem jeg havde et Spørgsmaalstegn, vistnok blev henrettede, bliver Resultatet, at af dem, der nævnes 1517, henrettedes 5 (ikke som jeg havde sagt: kun 3 eller maaske 5). Ændringen synes ikke saa overvældende stor, naar modsat de af Ærkebispens anklagede henrettedes næsten alle (naar man ser bort fra de to Kvinder)¹.

Weibull anfører rigtigt (61), at det for mig stod som en Gaade, hvorfor adskillige Personer, der ikke var optaget i »sententian«, blev henrettede. Han svarer: »Det lader sig ganske sikkert konstatere, under hvilket Synspunkt den exekverende Magt selv betragtede og vilde have betragtet Udvidelsen af Henrettelserne«, og saa henvises til, at Kongen i sin Proklamation af 9. November gav det Skinnet af, at ingen andre blev henrettede end de i Sentensen optagne. Dette synes jo ikke at løse Gaaden, men W. fortsætter med, at ligesom de gejstlige havde henført »credentes« under den af dem fældede Dom, har Kongen nu henført ogsaa andre under Dommen, »endast de av samma grunder var notoriska kättare«. Heri er da slet intet, der kan konstateres »ganske sikkert«, men blot den selvsamme Sluttemaade, som er belyst foran S. 258, og som synes mig ganske uforsvarlig. Hvorfra veed W. i øvrigt, at Erik Abrahamson (Lejonhufvud) og Erik Knutson var notoriske Kætttere? Det synes kun at kunne bero paa en Slutten tilbage fra den af ham givne Forklaring, altsaa en Gætning i anden Potens.

¹ I min Tabel er ved Peder Smed glemt den Streg, der betyder henrettet (jfr. ned. Linie paa Siden).

Jeg havde spurgt: Hvorfor skaffede Kongen sig dog ikke i det mindste en Dom over disse andre? Weibull 62 anerkender, at en særskilt gejstlig Sententia burde have foreligget, men han gør den vigtige Tilføjelse, at de to Bisper, Kongen lod henrette, tilhørte et andet Retssamfund, over hvis Tærskel ingen verdslig Myndighed naaede (63), hvad han sikkert har Ret i. Men denne Betragtning gør den tidligere Forklaring paa Kongens udvidede Fortolkning end mindre sandsynlig, og Weibull kunde om de verdslige Herrer godt have sagt det samme, som han sluttelig siger om Grunden til de to Bispers Død: »Ingen vet det« (83).

I Slutningen af sin Afhandling (73 ff.) undersøger Weibull, hvem der egentlig er Ophavsmand til Blodbadet, og faar ud, at det er Ærkebisp Gustav Trolle, hvad han yderligere støtter ved en Karakteristik af Kristjern II, hvorefter denne ingeniunde var den stærke Mand, som Allen har skildret, tværtimod ganske afhængig af sine Omgivelser¹.

I 1891 skrev jeg: »Ingen vil vel vove at afgøre, om det er onde Raadgiveres Indskydelser, der har virket mest, eller Kong Kristjernes egen lidenskabelige og hensynsløse Karakter« (165). Det har i den siden hengaaede Tid vist sig, at der er mange, der har ment at kunne afgøre det, snart i den ene, snart i den anden Retning; ingen har dog udtalt sig med større Sikkerhed end Weibull, og endda maa man erindre, at han helt underkender Domkannikernes Beretning. M. a. O., han maa for at naa frem saa godt som ene bygge paa Dommen af 8. November og det deri optagne Klageskrift. Det synes mig paa Forhaand givet, at man ikke gennem en saadan officiel Kilde kan naa en sikker Afgørelse af, hvem der egentlig var den drivende Kraft.

¹ Det er interessant hermed at sammenligne, hvad Paludan-Müller udtalte om Kongens Karakter i et Brev, han sendte Allen 1867. Det er fremdraget af Ellen Jørgensen (Hist. Tidsskr. 9. R. V 444 f.), men først paa et Tidspunkt, da Weibull havde skrevet sin Afhandling.

Imidlertid, opfattet som Formodning, mener jeg, at der er meget, der taler for Weibulls Opfattelse om Gustav Trolles afgørende Rolle. Ved Siden af ham maa jeg dog fremhæve Jens Andersen Beldenak, hvis det, som rimeligt synes, er ham, der har været Mester for Sentensen (foran S. 256); dennes paa et dobbelt quiproquo hvilende Afgørelse, at netop de af Trolle anklagede var aabenbare Kætttere, blev dog det egentlige Grundlag for Henrettelserne. Men Kongen gik ud over den, og i hvert Fald ved Henrettelsen af de to Bisper (og snart efter ogsaa af Hemming Gad) har selv Weibull opgivet at finde Grunden; her kan man maaske gætte paa Indflydelse af Didrik Slaghæk.

6. Til Afslutning.

Paa det Sted, hvor Weibull omtaler det kritiske Gennembrud ved min Afhandling (23), peger han ogsaa paa, hvad der den Gang fattedes, og han nævner her i første Linie »Interpretationen af Dokumenter«. Man tør deraf slutte, at han mener, at hans egen Styrke ligger paa det Punkt (sml. 41 øv.). Det vil ogsaa af det foregaaende ses, at han giver mange nye Fortolkninger, men tillige, at jeg ikke har kunnet godkende dem; de synes mig gennemgaaende meget kunstlede og lidet sandsynlige. Jeg skal her nævne et Eksempel endnu, som er ret typisk.

S. 5 f. fortæller Weibull, at overfor Rigsraadet deducerede en Udlænding, Dr. Sucket, og Bisp Jens Andersen Beldenak, at Kristjern II havde arvelig Ret til Sverige »efter Kong Eriks skrevne Lov«. Andre vilde nu mene, at det er en af de mange letsindige Paastande, der fremsættes af Politikere, saa vist som »Kong Eriks Lov«, den svenske Landslov, netop holder paa, at Sverige er et Valgrige. Ikke saaledes Weibull. Han siger: »Den skrevne Lov, de paaberaaber sig, maa have existeret i en eller anden Form; Begrebet St. Eriks skrevne Lov maa have haft et andet og videre Omfang«. Og stolende paa dette dobbelte »maa« finder han ud, at der maa være ment Kalmartraktaten af 1397,

som bestemmer, at hvis Kongen har en eller flere Sønner, skal en af dem vælges til Konge over alle tre Riger. Altsaa en Bestemmelse, der heller ikke fastslaar Rigerens Arvelighed, »maa« være den, som de to Herrer betegner som Kong Eriks skrevne Lov¹.

Har Weibulls Fortolkninger ikke overbevist mig, saa gælder det samme hans Kildekritik (jfr. § 1); han er her som i øvrigt ogsaa i andre Arbejder altfor stiv og dogmatisk, fører et Slagsværd, hvor en bøjelig Kaarde vilde gøre bedre Virkning. Alt dette har ført til, at jeg ikke paa noget væsentligt Punkt har ment at have Grund til at ændre den Opfattelse, jeg fremsatte for næsten 40 Aar siden. Ved min nye Gennemgang af Spørgsmaalet er jeg desuden kommet nærmere ind paa en Værdsættelse af selve Kætterdommen (§ 4) og har derved paavist dens fuldstændige Uforsvarlighed.

Om jeg har Ret i det ene og andet, maa nu andre bedømme; det har glædet mig at se, at de svenske Historikere, der har udtalt sig om Weibulls Afhandling, heller ikke har følt sig synderlig overbeviste.

Juni 1928.

Da jeg lagde sidste Haand paa denne Afhandling, kendte jeg af svenske Udtalelser kun Söderbergs (foran S. 251); nogle andre, som allerede forelaa, var tilfældigvis ikke kommet mig i Hænde. Jeg nævner Sandströms Afhandling i Svensk Hist. Tidskrift 1928: 33, Georg Landbergs i Nordisk Tidskrift 1928: 265 og Nils Ahnlund: Kring Stockholms Blodbad i Svensk Tidskrift, hvoraf Forf. har været saa venlig at sende mig et Særtryk, hvori der er tilføjet Noter.

Sandström har optaget Hvittfelds og Paludan-Müllers Hypothese om, at Kætterdommen ikke er udstedt 8. Novbr. men senere. Hvad han har at anføre for denne Antagelse, synes mig dog overmaade svagt: 1. Dommens ufuldstændige Besegling, idet de sidste Segl fattes og der end ikke er gjort Indsnit til deres Anbringelse. Men bliver det lettere forklarligt ved en senere Udstedelse? Det

¹ Kuriøst er det, at Weibull tilføjer, at man hidtil har »förbisett«, at Traktaten er et Kompromis. Hvis man vil efterlæse, hvad jeg siger derom i min »Dronning Margrethe« S. 232 f., vil man finde dette fremhævet saa stærkt det overhovedet er muligt, blot at Ordet Kompromis ikke er brugt. Og selve dette Ord findes hos Schück: Svenska folkets hist. I, 2 S. 193.

ligger dog nær, at netop Henrettelsernes Begyndelse har standset Beseglingen. 2. Visse stilistiske Forhold, der synes at pege paa, at Mester Jon har arbejdet efter et Forlæg. Men atter: hvorfor skal det tyde paa en senere Udfærdigelse? Det er jo rimeligt nok, at M. Jon har gjort Notitser under Gustav Trolles mundtlige Fremsættelse af sin Klage 7. Novbr., og da den skriftlige Klage blev udfærdiget meget hurtigt (jfr. S. 254), er det ikke saa underligt, at Formuleringen ikke er blevet helt korrekt. 3. Endelig mener Forf. at finde en vis Overensstemmelse med Kongens senere Undskyldningsskrivelse til Paven. Det er ikke let at faa Øje derpaa, og overhovedet, hvis Kætterdommen var udfærdiget senere, skulde man dog vente, at den nogenlunde dækkede de virkelig udførte Henrettelser, hvad jo ikke er Tilfældet (jfr. Erslev 141 Noten).

Modsat synes Beviserne for, at Kætterdommen virkelig er udfærdiget 8. Novbr., meget stærke, først og fremmest det, at Kongen Dagen efter i sin Proklamation taler om en Dom af Bisper, Prælater o. s. v., hvorefter de anklagede er Kættere og Bandsmennesker.¹ Dertil Domkannikernes Relation: de vil vel ikke være ved, at de har været med at udstede en Dom over bestemte Personer — hvad de endda i deres Kladde ikke siger helt bestemt —, men de omtaler en theoretisk Afgørelse, hvorefter de, der sætter sig op mod Paven, er Kættere. Hvis virkelig selve Dommen var udfærdiget senere, hvor naturligt havde det ikke været, om de (og særlig Jørgen Tureson, der har beseglet) havde omtalt det som et godt Bevis paa, hvor uretfærdigt Kongen havde handlet ved uden Dom at være skredet til Henrettelserne (Forf. siger nok S. 42 Note, at J. T.s Tavshed derom »i Betragtning af Omstændighederne synes forklarlig«, men en saadan Antydning er virkelig ikke tilstrækkelig, jfr. allerede Erslev 141).

Paa Landbergs og Ahnlunds Afhandlinger skal jeg ikke komme nærmere ind; de er anlagte efter helt andre Linier end min Opsats, men jeg tør vel sige, at de langt oftere mødes med mig end med Weibull. Ahnlund har med god Grund ikke sluttet sig til Sandströms Formodning om Kætterdommens Antedatering. Han mener ligesom jeg, at man ikke skal tillægge Amnestibrevets Besegling „til Vitterlighed“ synderlig Betydning, men naar han henviser til, at Kongen besegler et af ham alene udstedt Brev »til ydermere Forvaring« og Kristine Gyldenstjerne m. fl. et »til Vidnesbyrd«, passer det ikke som Analogi.

¹ Der kan ogsaa mindes om, at Reimer Kock omtaler Dommen og (rigtigt) har hørt, at en Sortebroder var med til at afsige den (SRS. III, 1 S. 271).